

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет агротехнологій та природокористування
Кафедра екології та ботаніки

До захисту
допускається
завідувач кафедри
екології та ботаніки
Скляр В.Г. _____

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за першим рівнем вищої освіти

На тему: «РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ У КОНТЕКСТІ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

Виконав:

(підпис)

Група:

Науковий керівник:

(підпис)

Борковський І.О.

(Прізвище, ініціали)

ЕКО 2001-2

доц. Клименко Г.О.

(Прізвище, ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра екології та ботаніки

Освітній ступінь – «Бакалавр»

Спеціальність – 101 “Екологія”

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Зав. кафедрою _____ Скляр В.Г.

“ _____ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студентів

Борковському Іллі Олександровичу

1. Тема роботи «"Розвиток екологічної освіти як чинник формування громадянської свідомості у контексті сталого розвитку"»

Затверджено наказом по університету від “ ___ ” _____ 20__ р. № _____

2. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедрі _____

3. Вихідні дані до роботи: *наукові публікації, аналітичні матеріали, законодавча база, результати соціологічних досліджень з теми екологічної освіти та громадської свідомості.*

4. *Перелік завдань, які мають бути виконані в роботі:*
 - *провести аналіз наукових джерел щодо поняття екологічної освіти та сталого розвитку;*
 - *охарактеризувати взаємозв'язок між рівнем екологічної освіти та громадською свідомістю;*
 - *оцінити ефективність екологічних освітніх програм у навчальних закладах;*
 - *розробити рекомендації щодо підвищення рівня екологічної культури населення.*

Керівник дипломної роботи _____ (Г. О. Клименко)

Завдання прийняв до виконання _____ (І.О. Борковський)

Дата отримання завдання “ _____ ” _____ 2025 р.

Розвиток екологічної освіти як чинник формування громадянської свідомості у контексті сталого розвитку

Анотація. Дипломна робота присвячена дослідженню впливу екологічної освіти на формування громадянської свідомості в умовах сучасних глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів та зростання екологічної загрози для здоров'я населення. Екологічна освіта розглядається як стратегічний інструмент підвищення рівня екологічної обізнаності, формування відповідального ставлення до природи та мотивації до активної участі у природоохоронній діяльності.

У роботі проаналізовано теоретичні засади екологічної освіти, її цілі, принципи та роль у формуванні екологічної культури особистості. Проведено аналіз законодавчих і нормативних документів України у сфері екологічної політики та освіти. Значну увагу приділено вивченню рівня екологічної свідомості населення України на основі соціологічних опитувань та аналізу освітніх практик.

Автором розглянуто ефективність реалізації екологічних програм у закладах загальної середньої та вищої освіти, проаналізовано сучасні методики екологічного виховання молоді. Особлива увага приділена інтерактивним та практичним методам, зокрема участі учнів і студентів у проєктній діяльності, екологічних акціях, волонтерських ініціативах, конкурсах, а також співпраці з громадськими організаціями.

У практичній частині дослідження запропоновано комплекс рекомендацій, спрямованих на удосконалення змісту й форм екологічної освіти, активізацію участі молоді у вирішенні екологічних проблем, впровадження міждисциплінарного підходу та розвиток партнерств між школами, університетами, громадами та органами місцевої влади.

Робота має міждисциплінарний характер і базується на використанні сучасних соціологічних, статистичних і аналітичних методів дослідження. Її результати можуть бути використані у сфері екологічної освіти, громадянської освіти та формування екологічної політики на місцевому рівні.

Ключові слова: екологічна освіта, громадянська свідомість, екологічна культура, сталий розвиток, екологічна політика, громадська участь.

Development of Environmental Education as a Factor in Shaping Civic Awareness in the Context of Sustainable Development

Abstract. *The bachelor's thesis is devoted to the study of the impact of environmental education on the formation of civic awareness in the context of current global environmental challenges such as climate change, environmental pollution, depletion of natural resources, and increasing ecological threats to human health. Environmental education is viewed as a strategic tool for raising environmental awareness, fostering a responsible attitude toward nature, and motivating active participation in environmental protection activities.*

The paper analyzes the theoretical foundations of environmental education, its goals, principles, and its role in shaping the ecological culture of individuals. Legislative and regulatory documents of Ukraine in the field of environmental policy and education are reviewed. Particular attention is paid to the study of the level of environmental awareness among the Ukrainian population based on sociological surveys and the analysis of educational practices.

The author examines the effectiveness of the implementation of environmental programs in general secondary and higher education institutions, as well as current methodologies for youth environmental education. Special emphasis is placed on interactive and practical methods, including student involvement in project activities, environmental campaigns, volunteer initiatives, contests, and collaboration with public organizations.

The practical part of the study presents a set of recommendations aimed at improving the content and forms of environmental education, increasing youth engagement in addressing environmental issues, implementing interdisciplinary approaches, and developing partnerships among schools, universities, communities, and local authorities.

The research is interdisciplinary in nature and is based on modern sociological, statistical, and analytical methods. Its results can be applied in the fields of environmental education, civic education, and the development of local environmental policies.

Keywords: *environmental education, civic awareness, environmental culture, sustainable development, environmental policy, public participation.*

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	3
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	8
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОГРАМ У ШКОЛАХ ТА УНІВЕРСИТЕТАХ.....	20
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	37
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах, коли екологічні проблеми загострюються через глобальні кліматичні зміни, забруднення атмосфери, водних ресурсів та ґрунтів, а також вичерпання природних багатств, питання розвитку екологічної освіти набуває особливої ваги. Суспільство дедалі більше усвідомлює потребу у зміні світоглядних орієнтирів на основі ідей сталого розвитку, збереження природного середовища та раціонального використання ресурсів. Саме екологічна освіта стає ключовим чинником у підвищенні обізнаності громадян щодо екологічних загроз і пошуку шляхів їх подолання.

Важливо зазначити, що формування екологічної відповідальності починається ще у дитячому віці та має безперервний характер упродовж усього життя людини. Систематичне впровадження екологічних знань у навчальні програми шкіл і вищих освітніх закладів сприяє вихованню нового покоління, здатного критично мислити та усвідомлювати наслідки впливу людської діяльності на довкілля. Освітні заходи повинні допомагати студентам не лише засвоювати інформацію, а й набувати навичок екологічного мислення та прийняття зважених рішень. Однак теоретичної підготовки недостатньо для ефективного екологічного виховання. Необхідно активно залучати учнів та студентів до практичної діяльності: участі в екологічних акціях, проєктах із озеленення територій, організації екофестивалів і волонтерських ініціатив. Такі практичні заходи дозволяють закріпити екологічні знання на рівні повсякденних звичок і поведінки. Таким чином, екологічна освіта виконує не лише роль джерела нових знань, а й стає потужним інструментом формування свідомої та активної громадянської позиції, спрямованої на збереження природи для майбутніх поколінь.

Громадянська свідомість відіграє значну роль у забезпеченні ефективного функціонування екологічної політики та реалізації природоохоронних заходів. Громадяни, які усвідомлюють свою

відповідальність за стан довкілля, активно беруть участь у громадських екологічних ініціативах, волонтерських рухах та адвокаційній діяльності, спрямованій на впровадження екологічно орієнтованих реформ. Подібні заходи сприяють формуванню екологічної свідомості громадян і зміцненню почуття соціальної відповідальності за стан довкілля. У країнах з високим рівнем громадянської свідомості спостерігається більша ефективність державної екологічної політики, що підтверджує важливість активної участі суспільства у збереженні природного середовища.

Об'єкт дослідження: екологічна освіта та громадянська свідомість.

Предмет дослідження: вплив екологічної освіти на формування громадянської свідомості та екологічної культури населення.

Мета дослідження: визначити роль екологічної освіти у підвищенні рівня екологічної свідомості та громадянської відповідальності.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати теоретичні засади екологічної освіти та громадянської свідомості.
- Дослідити методи оцінки рівня екологічної свідомості населення.
- Оцінити ефективність екологічних програм у школах та університетах.
- Визначити основні фактори, що впливають на формування екологічної свідомості.
- Розробити рекомендації щодо підвищення рівня екологічної культури населення.

Структура роботи: робота складається з трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 57 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У сучасних умовах екологічна освіта трактується як багатогранний процес, що охоплює не лише засвоєння знань про довкілля, а й розвиток екологічної культури, відповідальної поведінки та етичних цінностей, спрямованих на збереження природних ресурсів. Громадянська свідомість у цьому контексті є інтегральною характеристикою особистості, що проявляється в розумінні взаємозв'язку між соціальними, економічними та екологічними процесами, а також у готовності діяти в інтересах довкілля.

Загалом, екологічна освіта як наукова дисципліна бере свій початок із другої половини ХХ століття, коли міжнародні організації та дослідники почали звертати увагу на глобальні екологічні проблеми. Одним із перших теоретиків екологічної освіти був американський вчений Вільям Стерлінг (William Stapp), який у 1969 році запропонував концепцію екологічної освіти як засобу для формування відповідального ставлення до навколишнього середовища. Його ідеї отримали розвиток у працях інших дослідників, зокрема Орріана Андерсона (Orrin Anderson) та Девіда Орра (David Orr), які наголошували на необхідності інтеграції екологічної освіти в загальноосвітній процес [31].

Розвиток екологічної освіти значною мірою визначався міжнародними ініціативами, такими як Стокгольмська конференція ООН з питань довкілля (1972) та Тбіліська конференція ЮНЕСКО (1977), де було сформульовано основні принципи екологічного виховання. Важливу роль у цьому процесі відіграли також європейські вчені, зокрема Фолькмар Лінднер (Volkmar Lindner) та Ульріх Грітцнер (Ulrich Gritzner), які досліджували питання міждисциплінарного підходу до екологічної освіти.

Наукові дослідження доводять, що екологічна освіта має не лише інформативний, а й поведінковий вимір. Пітер Стерн (Paul Stern), американський соціолог, у своїх роботах наголошував на ролі психологічних

чинників у формуванні екологічної поведінки. Він виділяв такі аспекти, як екологічні знання, особистий досвід взаємодії з природою, соціальні норми та мотивація до екологічно відповідальної діяльності. Його теоретичні напрацювання отримали подальший розвиток у дослідженнях Лінн Кахн (Lynn Kahle), яка аналізувала зв'язок між ціннісними орієнтаціями особистості та екологічною свідомістю [12].

Особливе значення має концепція екологічної грамотності, запропонована Девідом Орром. Він визначав екологічну грамотність як здатність особи усвідомлювати екологічні проблеми, аналізувати їх та приймати відповідальні рішення. Це поняття стало центральним у сучасних освітніх програмах, спрямованих на розвиток громадянської відповідальності та активізм у сфері охорони довкілля.

Сучасна екологічна освіта базується на міждисциплінарному підході, що поєднує природничі, соціальні та гуманітарні науки. Важливим напрямом досліджень є аналіз впливу екологічної освіти на формування громадянської позиції [1]. Наприклад, французький соціолог Бруно Латур (Bruno Latour) наголошував на взаємозв'язку між екологічними знаннями та політичною активністю, стверджуючи, що підвищення рівня екологічної грамотності сприяє залученню громадян до процесів прийняття екологічних рішень.

У країнах Західної Європи та Північної Америки екологічна освіта стала важливою складовою навчальних програм, що допомагає підвищити екологічну свідомість серед населення. Наприклад, у Швеції реалізована модель «екологічних шкіл», яка інтегрує екологічні теми в усі предмети навчальної програми. Подібна стратегія також використовується в Німеччині, де активно впроваджують концепцію «освіти для сталого розвитку» (Education for Sustainable Development), яка має на меті виховання екологічної культури серед молоді.

У контексті глобалізації та кліматичних змін екологічна освіта набуває ще більшого значення. Британський еколог Тім Джексон (Tim Jackson) досліджував питання зв'язку між екологічною освітою та споживчою

поведінкою, доводячи, що підвищення рівня екологічної свідомості сприяє переходу до моделей сталого споживання [7]. Його дослідження показали, що люди, які мають глибші екологічні знання, частіше обирають екологічно безпечні продукти та підтримують ініціативи зі збереження довкілля. Відомий американський дослідник Джон Фіен (John Fien) розглядав роль медіа у формуванні екологічної культури, підкреслюючи значення соціальних мереж та цифрових платформ у поширенні екологічних знань. З його досліджень випливає, що інтерактивні онлайн-курси та екологічні мобільні додатки можуть суттєво підвищити рівень екологічної грамотності населення.

Зі зростанням екологічних проблем, таких як зміна клімату, забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів, стає дедалі важливішим розроблення ефективних методів оцінки рівня екологічної свідомості. Науковці та міжнародні організації розробили низку методик, що дозволяють дослідити різні аспекти екологічної свідомості, починаючи від когнітивного рівня (знання та розуміння екологічних проблем) і завершуючи поведінковими аспектами (екологічно відповідальні дії, підтримка екологічної політики тощо).

Традиційно одним із найпоширеніших методів оцінки рівня екологічної свідомості є соціологічні опитування. Вони дозволяють визначити, наскільки населення поінформоване про екологічні проблеми, які джерела інформації воно використовує, а також які дії готове здійснювати для збереження довкілля. Анкетування може включати як відкриті, так і закриті питання, що дає змогу аналізувати не лише рівень знань, а й особисті екологічні переконання та мотивацію. Одним із ключових аспектів опитувань є оцінка сприйняття екологічних ризиків, що дозволяє зрозуміти, наскільки люди усвідомлюють потенційні загрози довкіллю та своє місце у вирішенні екологічних проблем [26].

Науковці розробили ряд стандартизованих анкет для оцінки екологічної свідомості, серед яких однією з найпопулярніших є шкала

екологічних переконань (New Ecological Paradigm, NEP), запропонована Рілі Данлепом (Riley Dunlap) і Кентом Ван Лієром (Kent Van Liere). Вона дозволяє оцінити, наскільки респонденти поділяють ідеї екологічного світогляду, зокрема розуміння обмеженості природних ресурсів, взаємозв'язку між людиною і природою, відповідальності за екологічні наслідки діяльності. Інші подібні шкали, такі як Environmental Concern Scale (ECS) та Connectedness to Nature Scale (CNS), допомагають дослідити різні аспекти екологічної свідомості, включаючи емоційне ставлення до природи, готовність змінювати поведінку та соціальні норми. Крім анкетування, у сучасних дослідженнях все частіше використовуються методи контент-аналізу, що дозволяють оцінити, яким чином екологічні питання відображаються в медіа, освітніх програмах та публічному дискурсі. Аналіз змісту новин, соціальних мереж, блогів та інших інформаційних ресурсів дозволяє отримати уявлення про те, які екологічні теми є найбільш актуальними для суспільства та які наративи формують екологічну свідомість.

Item of the NEP scale	Correlation: item-NEP	Mean	Standard deviation
1. We are approaching the limit of the number of people the earth can support.	.54	3.52	1.03
2. Humans have the right to modify the natural environment to suit their needs.	.51	4.01	.94
3. When humans interfere with nature it often produces disastrous consequences.	.62	3.95	1.03
4. Human ingenuity will insure that we do not make the earth unlivable.	.52	3.29	1.03
5. Humans are severely abusing the environment.	.58	4.29	.77
6. The earth has plenty of natural resources if we just learn how to develop them.	.16	2.42	1.09
7. Plants and animals have as much right as humans to exist.	.48	4.47	.93
8. The balance of nature is strong enough to cope with the impacts of modern industrial nations.	.65	3.95	.85
9. Despite our special abilities humans are still subject to the laws of nature.	.45	4.19	.95
10. The co-called "ecological crisis" facing humankind has been greatly exaggerated.	.51	3.57	.96
11. The earth is like a spaceship with very limited room and resources.	.50	3.69	1.22

Рисунок 1.1. New Ecological Paradigm, NEP

Дослідники аналізують поведінкові патерни, такі як використання екологічно чистого транспорту, участь у програмах з утилізації відходів, підтримка екологічних ініціатив. Використання таких методів дозволяє оцінити реальний рівень екологічно відповідальної поведінки та визначити, наскільки теоретичні знання про довкілля впливають на повсякденні дії людей. Психометричні методи також є поширеним підходом до оцінки екологічної свідомості. Вони дозволяють аналізувати не лише знання та поведінкові установки, а й глибші мотиваційні чинники, що визначають ставлення людини до природи. Наприклад, методика Implicit Association Test (IAT), що використовується в соціальній психології, допомагає визначити несвідомі екологічні упередження та ставлення до природи. Ці методи дозволяють уникнути соціально бажаних відповідей, які часто спостерігаються в традиційних опитуваннях [20].

В останні роки активно розвиваються цифрові методи оцінки екологічної свідомості. Використання великих даних та штучного інтелекту дозволяє аналізувати поведінкові тенденції населення на основі аналізу пошукових запитів, соціальних мереж, мобільних додатків для моніторингу екологічної поведінки. Такі підходи дозволяють не лише оцінювати рівень екологічної свідомості, а й прогнозувати майбутні екологічні тренди та виявляти ключові групи, що можуть бути цільовими для екологічних освітніх програм.

Оцінка екологічної свідомості часто включає комбінований підхід, що поєднує кількісні та якісні методи [11]. Наприклад, якісні методи, такі як глибинні інтерв'ю та фокус-групи, дозволяють виявити більш глибокі аспекти екологічної свідомості, які неможливо оцінити за допомогою традиційних анкет. Дослідники аналізують особисті історії, ціннісні орієнтації та життєві ситуації, що впливають на формування екологічної відповідальності.

Важливу роль в оцінці екологічної свідомості відіграють міжнародні дослідження, що дозволяють порівняти рівень екологічної обізнаності та

поведінкових моделей у різних країнах. Наприклад, Європейське соціальне опитування (European Social Survey) та дослідження Gallup аналізують, як змінюється ставлення до екологічних проблем у різних регіонах світу, які чинники впливають на рівень екологічної свідомості, а також які заходи можуть сприяти її підвищенню [4]. Окремим напрямом є дослідження впливу освіти на рівень екологічної свідомості. Вчені аналізують, як формальне та неформальне навчання впливає на екологічну поведінку, які методи навчання є найбільш ефективними, а також які зміни у навчальних програмах можуть сприяти підвищенню рівня екологічної відповідальності. Дослідження доводять, що інтеграція екологічної тематики у шкільну освіту, участь у природоохоронних проєктах, залучення громадськості до екологічних ініціатив суттєво впливають на формування свідомого ставлення до довкілля.

Екологічна свідомість розвивається під впливом багатьох чинників, серед яких культура, традиції, особистий досвід і цінності того середовища, в якому людина проживає. В Україні спостерігається певний розрив між усвідомленням екологічних проблем та практичними діями щодо їх вирішення.

Згідно з дослідженням, проведеним Міністерством екології та природних ресурсів України, 93% українців вважають охорону довкілля важливою проблемою, а 87% переконані, що можуть особисто впливати на захист навколишнього середовища. Проте, на практиці, участь громадян у природоохоронних заходах залишається низькою. Це свідчить про наявність значного розриву між екологічними цінностями та реальними діями населення. Основними екологічними проблемами, які турбують українців, є проблеми зі сміттям (57,5%), вирубка лісів (56,4%), забруднення річок (54,4%), забруднення повітря (45,4%) та забруднення ґрунтів (25,3%). Ці дані свідчать про високий рівень обізнаності населення щодо актуальних екологічних викликів.

Незважаючи на усвідомлення екологічних проблем, практичні дії українців у напрямку захисту довкілля є недостатніми. Наприклад, кожен

десятий українець не здійснив жодних заходів для захисту довкілля протягом останніх шести місяців, а 48,2% не зменшили використання одноразових поліетиленових пакетів. Лише 1,8% опитаних ніколи не використовували такі пакети. Формування екологічної свідомості в Україні стикається з низкою викликів. Серед них – недостатній рівень екологічної освіти, обмежений доступ до інформації про стан довкілля та відсутність ефективних державних програм, спрямованих на підвищення екологічної культури населення. Крім того, соціально-економічні проблеми часто відсувають екологічні питання на другий план у свідомості громадян [19].

Для підвищення рівня екологічної свідомості необхідно впроваджувати комплексні заходи, що включають екологічну освіту на всіх рівнях, активну інформаційну кампанію та стимулювання громадян до екологічно відповідальної поведінки. У цьому процесі важливу роль відіграють медіа, громадські організації та навчальні заклади, які здатні сприяти розвитку екологічної культури та відповідальності серед громадян. [2]. У контексті глобальних екологічних проблем, підвищення екологічної свідомості громадян України є важливим фактором для забезпечення сталого розвитку держави та збереження природних ресурсів для наступних поколінь. Тому необхідно продовжувати дослідження в цій сфері та впроваджувати ефективні стратегії, спрямовані на зміну екологічної поведінки населення.

Серед факторів, які визначають рівень екологічної свідомості, виділяють соціокультурні, економічні, освітні, психологічні та екологічні аспекти, які формують уявлення особистості та суспільства про природу, її цінність і необхідність збереження. Вплив цих чинників варіюється залежно від рівня розвитку суспільства, доступності інформації, державної політики у сфері охорони навколишнього середовища, а також особистих життєвих обставин кожної людини.

Одним із найважливіших чинників формування екологічної свідомості є соціальне середовище, у якому зростає та виховується особистість. Родина, школа, засоби масової інформації та соціальні групи відіграють центральну

роль у становленні екологічних цінностей і переконань [5]. Якщо в родині закладаються основи відповідального ставлення до природи, дитина з раннього віку вчиться берегти довкілля, сортувати відходи, економити ресурси. У той же час, якщо в соціумі панує байдужість до екологічних проблем або навіть нехтування природоохоронними нормами, то в індивіда може сформуватися негативне або пасивне ставлення до питань довкілля.

Екологічна освіта сприяє формуванню екологічної відповідальності та розвитку навичок, необхідних для збереження природи [31]. На різних рівнях освіти екологічна тематика має бути інтегрована в навчальні програми, що дозволить підвищити обізнаність населення про загрози довкіллю та можливості їх мінімізації. У багатьох країнах світу екологічне виховання є частиною державної політики, що позитивно впливає на формування екологічної культури громадян. Економічний чинник також є значущим у формуванні екологічної свідомості. Рівень добробуту населення впливає на екологічну поведінку: у розвинених країнах із високим рівнем доходу громадяни частіше обирають екологічно відповідальні споживчі моделі, використовують відновлювані джерела енергії, підтримують екологічні ініціативи. У той же час у країнах із низьким рівнем доходів екологічна проблематика може поступатися місцем питанням базового виживання, що ускладнює впровадження екологічно орієнтованих стратегій.

На формування екологічної свідомості значною мірою впливає державна політика та законодавство. Чіткі екологічні норми, ефективний контроль за їх дотриманням, система штрафів за порушення природоохоронного законодавства та стимули для екологічно відповідальної поведінки (наприклад, податкові пільги для підприємств, що використовують екологічні технології) сприяють підвищенню рівня екологічної відповідальності населення [30]. Якщо держава активно підтримує екологічні ініціативи та впроваджує програми, спрямовані на збереження довкілля, громадяни більш схильні слідувати екологічним нормам та брати участь у природоохоронних заходах [14].

Психологічні фактори дійсно є ключовими у формуванні екологічної свідомості. Індивідуальні особливості особистості, рівень емпатії, мотивація та ціннісні орієнтації визначають те, наскільки людина готова діяти в інтересах довкілля. Наприклад, люди з високим рівнем емпатії частіше схильні до екологічно відповідальної поведінки, оскільки відчують взаємозв'язок між своїми діями та станом природи. У свою чергу, низький рівень екологічної свідомості може бути зумовлений психологічними механізмами заперечення або мінімізації екологічних загроз, коли людина не хоче визнавати свою відповідальність за екологічні проблеми.

Масова культура та медіа також мають значний вплив на екологічну свідомість суспільства. Фільми, документальні стрічки, книги, соціальні мережі та інформаційні кампанії можуть популяризувати екологічні ідеї, формувати нові поведінкові моделі та підвищувати обізнаність громадян про актуальні екологічні проблеми. Водночас надмірна комерціалізація, орієнтація на споживання та пропагування матеріального добробуту без урахування екологічних наслідків можуть сприяти деградації екологічної культури та послабленню природоохоронних цінностей.

Технологічний прогрес та рівень розвитку інфраструктури також впливають на формування екологічної свідомості. Забезпечення доступу до екологічно чистих технологій, розширення системи переробки відходів, використання відновлювальних джерел енергії та впровадження транспортних рішень з низьким рівнем викидів може сприяти переходу суспільства до стійких екологічних практик. Впровадження таких технологій дозволяє значно знизити навантаження на навколишнє середовище, покращити якість життя та підтримати сталий розвиток. Розвиток ефективних систем переробки допомагає зменшити обсяги відходів і сприяє економії природних ресурсів, а використання альтернативних джерел енергії, таких як сонячні та вітрові установки, знижує залежність від викопних палив і скорочує шкідливі викиди. Системи транспорту з низьким рівнем викидів також підтримують екологічну рівновагу, зменшуючи забруднення повітря та

сприяючи збереженню природних ресурсів [17]. Однак у разі відсутності відповідних умов для екологічно відповідального способу життя, наприклад, якщо немає можливості сортувати відходи або використовувати громадський транспорт замість особистого авто, навіть високий рівень екологічної свідомості не завжди може трансформуватися у відповідні дії. Люди, які живуть у забруднених районах, частіше усвідомлюють екологічні проблеми та можуть активніше залучатися до природоохоронної діяльності. Натомість мешканці регіонів із відносно чистим довкіллям можуть сприймати екологічні питання як менш нагальні. Однак навіть у регіонах з відносно сприятливою екологічною ситуацією необхідно проводити просвітницьку діяльність, оскільки глобальні екологічні проблеми, такі як зміна клімату та втрата біорізноманіття, зачіпають усіх незалежно від місця проживання.

В умовах зростаючих екологічних загроз, пов'язаних із змінами клімату, різноплановим забрудненням довкілля та втратами біорізноманіття, особливої актуальності набуває необхідність розширення знань про екологічні проблеми та формування екологічно відповідальної поведінки. Екологічна свідомість впливає на стиль життя, споживчі звички та ставлення людини до навколишнього середовища, тому підвищення її рівня потребує комплексного підходу, що включає освітні програми, просвітницьку діяльність, державну політику та використання сучасних інформаційних технологій.

Екологічна освіта є базовим етапом у формуванні екологічної культури громадян. Вона має бути інтегрована в усі рівні навчального процесу – від дошкільної освіти до вищої школи. Залучення дітей до вивчення екологічних питань з раннього віку сприяє закріпленню екологічно відповідальних моделей поведінки, які залишаються з людиною протягом усього життя [8]. У школах екологічна освіта може бути представлена не лише як окремий предмет, а й як наскрізна тема в різних дисциплінах, таких як біологія, географія, хімія та навіть економіка. Навчання має включати не лише теоретичний матеріал, а й практичні заняття, екскурсії, дослідження та

проектну діяльність, що сприятиме більш глибокому розумінню екологічних процесів і відповідальності за них [13]. Вища освіта також має значний потенціал у підвищенні рівня екологічної свідомості. Університети можуть пропонувати спеціалізовані екологічні програми, що охоплюють широкий спектр питань: від екологічного менеджменту до стійкого розвитку. Окрім цього, екологічні дисципліни можуть бути впроваджені у навчальні програми студентів, які навчаються на неекологічних спеціальностях, адже екологічна проблематика має міждисциплінарний характер. Також важливим є залучення студентів до екологічних ініціатив, дослідницьких проєктів та волонтерських програм, що сприятиме практичному застосуванню знань і підвищенню екологічної відповідальності.

Суттєвим напрямом у підвищенні екологічної свідомості є використання сучасних інформаційних технологій [4]. Соціальні мережі, онлайн-курси, мобільні додатки та освітні платформи можуть стати ефективними засобами поширення екологічних знань. Доступність інформації у цифровому середовищі дозволяє залучати широку аудиторію та робити екологічну освіту інтерактивною та цікавою. Використання відеоматеріалів, віртуальної реальності та гейміфікації може підвищити зацікавленість молоді в екологічній тематиці та мотивувати їх до активних дій. Законодавчі ініціативи мають супроводжуватися просвітницькими кампаніями, які пояснюють громадянам важливість екологічної відповідальності. Зокрема, ефективними є програми фінансового стимулювання екологічної поведінки, такі як податкові пільги для підприємств, що використовують екологічно чисті технології, або субсидії для громадян, які переходять на відновлювані джерела енергії. Окрім цього, важливим є контроль за виконанням екологічного законодавства та впровадження механізмів відповідальності за його порушення [25].

Міська інфраструктура також може сприяти підвищенню екологічної свідомості. Наявність велосипедних доріжок, ефективною системи громадського транспорту, пунктів переробки відходів, озелених територій

та екологічних просторів формує культуру відповідального ставлення до довкілля. Громадські ініціативи, такі як акції з прибирання територій, висадження дерев, сортування сміття, можуть залучати громадян до активної участі в екологічному русі та формувати усвідомлення важливості таких дій.

Важливим фактором підвищення екологічної свідомості є корпоративна соціальна відповідальність [9]. Бізнес-структури мають значний вплив на стан довкілля, тому їх участь у впровадженні екологічних стандартів, розвиток екологічно орієнтованих продуктів та участь у природоохоронних програмах є вкрай важливими. Підприємства можуть впроваджувати екологічну сертифікацію продукції, зменшувати використання шкідливих матеріалів, а також підтримувати ініціативи, спрямовані на збереження природи.

Вагомим аспектом є популяризація екологічного способу життя через різноманітні засоби масового інформування населення (ЗМІ). Журналісти, блогери, громадські діячі можуть впливати на формування екологічних цінностей серед населення, поширюючи інформацію про проблеми екологічного спрямування та пропозиції щодо їх вирішення. Державні та громадські організації можуть проводити інформаційні кампанії, що спрямовані на підвищення обізнаності про важливість екологічної відповідальності, раціонального використання природних ресурсів та необхідність змін у споживчій поведінці [34]. Особливу роль у формуванні екологічної свідомості відіграє індивідуальна відповідальність кожного. Маленькі повсякденні дії, такі як економія води та електроенергії, свідомий вибір екологічно чистих товарів, зменшення використання пластику, участь у природоохоронних заходах – усе це сприяє загальному покращенню стану довкілля. Для досягнення високого рівня екологічної свідомості необхідно створювати умови, за яких екологічно відповідальна поведінка стає соціальною нормою та частиною повсякденного життя [2].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОГРАМ У ШКОЛАХ ТА УНІВЕРСИТЕТАХ

Екологічна освіта є напрямом формування суспільної свідомості, оскільки вона сприяє розумінню взаємозв'язку між діяльністю людини та станом довкілля, формуванню відповідального ставлення до природних ресурсів і усвідомленню необхідності їх раціонального використання. Школи та університети відіграють ключову роль у процесі екологічного виховання, оскільки саме в цих освітніх установах закладаються основи екологічної культури та формується розуміння глобальних екологічних викликів. Освіта в цьому напрямі має забезпечити не лише засвоєння теоретичних знань, але й сприяти розвитку практичних навичок і формуванню екологічно відповідальної поведінки.

У сучасному світі екологічна освіта набуває міждисциплінарного характеру, оскільки екологічні проблеми охоплюють різні сфери науки, техніки, економіки, соціальних відносин і політики. Розвиток екологічного мислення та формування відповідних ціннісних орієнтацій у молодого покоління сприяє їх подальшій активній участі в природоохоронній діяльності та прийнятті екологічно виважених рішень у професійній та особистій сферах [29].

Шкільна екологічна освіта є основою формування екологічної свідомості особистості. Вона охоплює навчальні дисципліни, які містять екологічний компонент, а також виховні заходи, спрямовані на розвиток екологічної культури. Важливим підходом у цьому контексті є концепція наскрізної екологічної освіти, яка передбачає впровадження екологічних тем у всі предмети шкільного курсу [6]. Зокрема, на уроках біології розглядаються екосистемні взаємозв'язки та проблеми збереження біорізноманіття, на заняттях з географії вивчаються природні ресурси та їх раціональне використання, а на уроках хімії аналізуються наслідки забруднення довкілля. Окрім цього, особливу роль відіграє впровадження

екологічного компоненту в соціогуманітарні предмети, такі як історія та громадянська освіта, де розглядаються питання екологічної політики, стійкого розвитку та ролі громадянського суспільства у вирішенні екологічних проблем.

Методи навчання, що використовуються в екологічній освіті, мають відповідати сучасним освітнім тенденціям та враховувати вікові особливості учнів. Одним з ефективних підходів є проектна діяльність, яка дозволяє учням досліджувати екологічні проблеми та пропонувати шляхи їх вирішення. Також значну роль відіграють інтерактивні методи, такі як дискусії, рольові ігри, моделювання екологічних ситуацій. Важливим аспектом є проведення природоохоронних заходів, включаючи акції з озеленення територій, прибирання природних зон, сортування сміття. Це сприяє не лише засвоєнню екологічних знань, але й формуванню практичних навичок екологічно відповідальної поведінки [17].

Рисунок 2.1. Методи навчання, що використовуються в екологічній освіті [5]

Вища освіта має ще більший потенціал для розвитку екологічної свідомості та формування професійних компетенцій у сфері екології. Університети забезпечують підготовку фахівців, які можуть брати участь у розробці та реалізації екологічних проектів, оцінці впливу господарської діяльності на довкілля, розробці екологічної політики. Для вищої школи екологічна освіта представлена у вигляді спеціалізованих навчальних програм, курсів та дисциплін, що охоплюють широкий спектр екологічних питань, зокрема екологічний менеджмент, екологічне право, сталий розвиток, екотоксикологію та природоохоронні технології.

На сучасному етапі одним із ключових напрямів екологічної освіти у вищих навчальних закладах виступає міждисциплінарний підхід, що

передбачає інтеграцію знань з екології, економіки, права, соціології та інших галузей [22]. Оскільки екологічні виклики стосуються багатьох сфер діяльності людини, екологічні дисципліни включаються не лише до програм природничих спеціальностей, але й до економічних, інженерних, соціальних та управлінських спеціальностей. Це сприяє формуванню комплексного розуміння екологічних проблем та забезпечує їх врахування у процесі прийняття рішень у різних сферах професійної діяльності [5].

Університети відіграють значну роль у розвитку наукових досліджень у сфері екології, що дозволяє не лише накопичувати нові знання про стан навколишнього середовища, але й розробляти ефективні рішення для його збереження. Проведення студентських наукових конференцій, участь у міжнародних екологічних проєктах, співпраця з екологічними організаціями сприяє формуванню практичних навичок у студентів та розширенню їх екологічного світогляду. Особливе значення в екологічній освіті має використання сучасних інформаційних технологій. Використання цифрових платформ, онлайн-курсів, інтерактивних симуляцій і мобільних додатків значно урізноманітнює освітній процес, роблячи його більш цікавим, динамічним і доступним для широкого кола користувачів. Такі інструменти сприяють глибшому засвоєнню знань, залучають студентів до активного навчання та дозволяють застосовувати екологічні знання на практиці в різних життєвих ситуаціях. Використання віртуальних лабораторій та моделей екологічних систем сприяє глибшому розумінню екологічних процесів та їх впливу на навколишнє середовище.

Розвиток екологічної освіти також потребує активної взаємодії між навчальними закладами, бізнесом, держустановами, та ГО (громадськими організаціями) [8]. Спільні освітні проєкти, екологічні форуми, співпраця з підприємствами у впровадженні екологічно відповідальних технологій сприяють формуванню екологічно орієнтованої культури суспільства.

Впровадження екологічних програм у закладах освіти є процесом, що вимагає систематичного підходу та використання різноманітних методів для

досягнення ефективних результатів. Цей процес охоплює розробку навчальних програм, інтеграцію екологічних знань у різні дисципліни, застосування активних методів навчання, а також залучення студентів до практичної діяльності, спрямованої на збереження навколишнього середовища [14].

Одним із ключових аспектів є розробка та впровадження навчальних програм, що містять екологічну складову. Такий підхід передбачає інтеграцію екологічної тематики у навчальні програми з різних дисциплін, зокрема біології, географії, хімії та фізики. Це дозволяє формувати у студентів цілісне уявлення про взаємозв'язки у природі, сприяє розвитку системного мислення та усвідомленню впливу людської діяльності на довкілля [2]. Наприклад, у курсі біології можна детально розглядати екосистеми, біорізноманіття та вплив антропогенних факторів на природу. У географії акцент може бути зроблений на вивченні природних ресурсів, їх раціонального використання та проблем забруднення довкілля. Такий міждисциплінарний підхід сприяє формуванню у студентів цілісного уявлення про екологічні проблеми та можливі шляхи їх вирішення [13].

Інтеграція екологічних знань у навчальний процес також може бути досягнута через спеціальні курси та факультативи, присвячені екологічним питанням. Це дозволяє поглибити знання студентів у конкретних аспектах екології, таких як охорона природи, екологічна етика, сталий розвиток та екологічна політика. Важливо, щоб ці курси були розроблені з урахуванням сучасних наукових досягнень та відповідали актуальним екологічним викликам. Активні форми навчання, зокрема проєктна діяльність, лабораторні дослідження, екскурсії та польові практики, сприяють глибшому засвоєнню екологічних знань і формуванню стійкої екологічної свідомості у студентів. Вони дозволяють не лише здобувати теоретичні знання, а й застосовувати їх на практиці, розвиваючи критичне мислення, аналітичні навички та відповідальне ставлення до природи. Проєктна діяльність дозволяє студентам самостійно досліджувати екологічні проблеми та

розробляти практичні рекомендації щодо їх вирішення. Лабораторні роботи сприяють закріпленню теоретичних знань та розвитку навичок проведення наукових досліджень. Екскурсії та польові дослідження надають можливість безпосереднього спостереження за природними процесами та оцінки стану навколишнього середовища.

Залучення студентів до участі в екологічних акціях та волонтерських проєктах є важливим елементом екологічної освіти. Це може бути участь у заходах з озеленення територій, прибирання природних зон, моніторингу стану довкілля та інших природоохоронних ініціативах. Така діяльність сприяє формуванню відповідального ставлення до природи та розвитку громадянської активності.

Інтеграція сучасних інформаційних технологій у навчальний процес створює нові перспективи для реалізації екологічних освітніх програм у закладах освіти. Це сприяє підвищенню зацікавленості учнів і студентів, розширює доступ до екологічних знань і дозволяє ефективно формувати екологічну свідомість у цифровому середовищі. Онлайн-курси, віртуальні лабораторії, інтерактивні симуляції та освітні платформи дозволяють розширити доступ студентів до якісних навчальних матеріалів та сприяють індивідуалізації навчального процесу [31]. Крім того, соціальні мережі та інші цифрові інструменти можуть бути використані для поширення екологічної інформації та залучення студентів до обговорення актуальних екологічних питань.

Підготовка педагогічних кадрів є невід'ємною складовою успішного впровадження екологічних програм. Підвищення кваліфікації вчителів та викладачів, проведення семінарів, тренінгів та обмін досвідом сприяють оновленню методичних підходів та впровадженню новітніх педагогічних технологій у процес екологічної освіти. Важливо, щоб педагоги володіли сучасними знаннями в галузі екології та були здатні мотивувати студентів до регулярної та активної участі у діяльності по охороні природи [23].

Співпраця навчальних закладів з органами місцевого самоврядування, ГО та науковими установами є чинником у реалізації екологічних програм. Таке партнерство дозволяє залучати додаткові ресурси, обмінюватися досвідом та реалізовувати спільні проекти, спрямовані на покращення стану навколишнього середовища. Наприклад, участь студентів у спільних дослідницьких проектах із науковими установами дозволяє їм долучатися до реальних наукових досліджень та набувати цінного практичного досвіду. Оцінка ефективності впроваджених екологічних програм є необхідною для їх подальшого вдосконалення. Цей напрямок можливий до реалізації через моніторинг навчальних досягнень студентів, аналізу участі у природоохоронних заходах та оцінку змін у їхньому ставленні до екологічних питань. Результати такого моніторингу дозволяють виявити сильні та слабкі сторони програм та розробити рекомендації щодо їх покращення.

Важливим аспектом є також створення екологічного середовища у навчальних закладах, що сприяє формуванню екологічної культури серед студентів [27]. Це може включати реалізацію політики збереження ресурсів, наприклад, сортування відходів, енергозбереження, використання екологічно чистих матеріалів та впровадження зелених технологій. Важливо, щоб навчальні заклади демонстрували екологічну відповідальність не лише через процес навчання з усіма його елементами, а й через власний приклад сталого розвитку.

Окрім формальної освіти, неформальна та інформальна екологічна просвіта має значний вплив на підвищення екологічної обізнаності та відповідальності студентської молоді. Проведення екологічних фестивалів, конкурсів, тематичних заходів, виставок та зустрічей із фахівцями сприяє поширенню екологічної культури та залученню студентів до активної природоохоронної діяльності. Такі заходи можуть включати кінопокази документальних фільмів про екологію, дискусії та дебати на екологічні теми, а також практичні майстер-класи з екологічного способу життя [5]. Ще

одним ефективним підходом є застосування моделі навчання через дослідження (Inquiry-Based Learning), яка передбачає, що студенти самостійно формулюють питання, проводять дослідження та роблять висновки на основі отриманих даних. Такі практичні дослідження допомагають студентам краще розуміти реальний стан довкілля, оцінювати масштаби екологічних проблем і активно долучатися до розробки рішень на місцевому рівні.

Інноваційні методи навчання, такі як гейміфікація, використання мобільних додатків та віртуальної реальності, також сприяють підвищенню зацікавленості студентів екологічною тематикою [8]. Гейміфікація дозволяє залучати студентів через ігрові механізми, що робить навчання більш інтерактивним та захопливим. Віртуальна реальність дозволяє створювати симуляції екологічних процесів, наприклад, моделювати зміни клімату або наслідки вирубки лісів, що допомагає студентам краще розуміти складні екологічні явища [4].

Розвиток екологічного мислення також можливий через залучення студентів до соціальних ініціатив та екологічного підприємництва. Наприклад, створення студентських екологічних стартапів, що розробляють інноваційні рішення для зменшення екологічного сліду, може не лише формувати екологічну культуру, а й сприяти розвитку професійних навичок у студентів. Співпраця між освітніми установами, органами влади та приватним сектором створює сприятливі умови для розвитку екологічної освіти та реалізації сталих екологічних ініціатив на практиці. Державна політика у сфері екологічної освіти має передбачати фінансування відповідних програм, оновлення навчальних планів та створення стимулів для шкіл та університетів, які активно впроваджують екологічні ініціативи.

Досвід зарубіжних країн у реалізації екологічної освіти демонструє різноманітні підходи та стратегії, що враховують національні особливості, культурні традиції та соціально-економічні умови. У США екологічна освіта охоплює як шкільні програми, так і позашкільні ініціативи, спрямовані на

формування екологічної відповідальності серед молоді та дорослого населення. Школи активно залучають учнів до участі в проєктах із захисту довкілля, моніторингу стану природних ресурсів та впровадження практик сталого розвитку у своїй громаді [7]. Національна асоціація екологічної освіти (NAAEE) розробляє стандарти та рекомендації для шкіл та університетів, спрямовані на підвищення екологічної грамотності студентів. Програми, такі як "No Child Left Inside", акцентують увагу на важливості навчання на природі, сприяючи розвитку практичних навичок та усвідомлення екологічних проблем. У багатьох штатах екологічна освіта є обов'язковою частиною навчальних програм, що забезпечує систематичне формування екологічної свідомості у молоді [11].

Канада також приділяє значну увагу екологічній освіті, особливо на рівні початкової та середньої школи. У багатьох провінціях розроблені спеціальні програми, що інтегрують екологічні знання в різні предмети. Наприклад, у провінції Онтаріо екологічна освіта є частиною курикулуму з 2009 року, де студенти вивчають питання сталого розвитку, зміни клімату та питання збереження біологічного різноманіття. Крім того, численні позашкільні програми та табори сприяють поглибленню екологічних знань та формуванню відповідального ставлення до природи.

У країнах Європейського Союзу екологічна освіта є пріоритетним напрямом освітньої політики. У Швеції, наприклад, екологічна освіта інтегрована в усі рівні навчання, починаючи з дошкільних закладів. Шведські школи активно впроваджують проєктне навчання, де студенти досліджують локальні екологічні проблеми та розробляють стратегії їх вирішення. Університети пропонують численні програми з екологічних наук, акцентуючи увагу на міждисциплінарному підході та практичному застосуванні знань. У Німеччині екологічна освіта також є невід'ємною частиною навчального процесу [30]. Програма "Umweltbildung" спрямована на інтеграцію екологічних тем у різні предмети, а також на розвиток позашкільних ініціатив, таких як екологічні клуби та молодіжні проєкти.

Німецькі університети пропонують широкий спектр програм, пов'язаних з екологією та сталим розвитком, готуючи фахівців для різних секторів економіки [4].

Таблиця 2.2.

Досвід зарубіжних країн у реалізації екологічної освіти [28]

Країна	Особливості екологічної освіти
США	Інтеграція в усі рівні освіти, стандарти від NAAEE, програми на природі («No Child Left Inside»).
Канада	Обов'язкові екологічні курси, інтеграція в шкільну програму, позашкільні табори.
Швеція	Проектне навчання, інтеграція в усі рівні освіти, університетські програми з екології.
Німеччина	Програма «Umweltbildung», екологічні клуби, широкий вибір екологічних спеціальностей в університетах.
Велика Британія	Програма «Eco-Schools», енергозбереження, управління відходами, дослідницькі центри в університетах.
Австралія	Національний курикулум, «Sustainable Schools Initiative», акцент на місцевих екосистемах.
Японія	Глибокий зв'язок із природою, уроки на відкритому повітрі, дослідження в екологічній сфері.
Китай	Державні програми екологічної освіти, дослідницькі проекти, підвищення екологічної обізнаності.
Африканські країни	Програми ANEEN, традиційні знання, навчання з акцентом на сталий розвиток.
Латинська Америка	Інтеграція в шкільний курс, активні громадські ініціативи, захист біорізноманіття.
Близький Схід	Раціональне використання води та енергії, освітні програми з екологічного менеджменту.
Нова Зеландія	Орієнтація на культуру маорі, співпраця з громадами, екологічні проекти.
Південна Корея	Державна стратегія сталого розвитку, програми з енергозбереження та переробки відходів.
Сінгапур	«Green Schools Initiative», екскурсії, проектна діяльність, урбаністична екологія.
Фінляндія	Міждисциплінарний підхід, співпраця з природоохоронними організаціями, екскурсії.
Франція	Державні програми, енергозбереження, управління відходами, екологічне право в університетах.

У Великій Британії екологічна освіта підтримується на державному рівні через різноманітні ініціативи та програми. Організація "Eco-Schools" надає школам інструменти та ресурси для впровадження екологічних практик, таких як енергозбереження, управління відходами та збереження водних ресурсів. Університети, зокрема Оксфорд та Кембридж, мають дослідницькі центри, що займаються вивченням екологічних проблем та розробкою стратегій сталого розвитку [1]. В Австралії екологічна освіта є частиною національного курикулуму, де акцент робиться на вивченні місцевих екосистем, зміні клімату та збереженні природних ресурсів. Програми, такі як "Sustainable Schools Initiative", сприяють впровадженню сталих практик у шкільне життя, залучаючи студентів до проєктів з енергозбереження, переробки відходів та охорони біорізноманіття. Університети Австралії пропонують спеціалізовані програми з екологічних наук, готуючи фахівців для роботи в галузі охорони довкілля.

У Японії екологічна освіта має глибоке коріння, пов'язане з культурними традиціями шанобливого ставлення до природи. Після екологічних катастроф, таких як аварія на АЕС "Фукусіма", уряд посилив зусилля щодо екологічної освіти, інтегруючи її в національний курикулум. Школи проводять регулярні заняття на природі, де студенти вивчають місцеві екосистеми та практикують навички збереження довкілля. Університети активно займаються дослідженнями в галузі екології, розробляючи новітні технології для зменшення впливу людини на довкілля [16].

У Китаї екологічна освіта стала пріоритетом державної політики у зв'язку з екологічними викликами, спричиненими швидкою індустріалізацією. Уряд впроваджує національні програми, спрямовані на підвищення екологічної обізнаності населення, інтегруючи екологічні теми в навчальні плани шкіл та університетів. Особлива увага приділяється практичним заняттям та дослідницьким проєктам, що дозволяють студентам

безпосередньо взаємодіяти з навколишнім середовищем та розуміти наслідки людської діяльності.

У країнах Африки екологічна освіта набуває все вищого значення у зв'язку з проблемами деградації земель, втрати біорізноманіття та зміни клімату. Організації, такі як Африканська мережа екологічної освіти (ANEEN), працюють над впровадженням екологічних програм у школах та громадах, акцентуючи увагу на традиційних знаннях та практиках збереження природи. Такі ініціативи сприяють підвищенню екологічної свідомості та залученню місцевих громад до сталого управління природними ресурсами.

У Латинській Америці екологічна освіта є важливим елементом соціальних рухів, спрямованих на захист довкілля та прав корінних народів. У Бразилії, наприклад, екологічна освіта інтегрована в національний курикулум, а також реалізується через позашкільні програми та громадські ініціативи, спрямовані на збереження Амазонії та інших екосистем. Університети регіону активно досліджують питання екостійкості та пропонують програми, що готують фахівців у галузі охорони довкілля [19].

У країнах Близького Сходу екологічна освіта стає все більш актуальною у зв'язку з проблемами водних ресурсів, опустелювання та урбанізації. У Об'єднаних Арабських Еміратах урядові та неурядові організації впроваджують освітні програми, спрямовані на підвищення екологічної обізнаності серед молоді, акцентуючи увагу на раціональному використанні води та енергії [3]. Університети регіону пропонують спеціалізовані курси з екологічного менеджменту та сталого розвитку, готуючи нове покоління екологічно свідомих лідерів.

У Новій Зеландії екологічна освіта тісно пов'язана з культурою маорі, яка підкреслює глибокий зв'язок людини з природою. Навчальні програми включають вивчення місцевих екосистем, традиційних знань та практик збереження довкілля. Школи та університети активно співпрацюють з місцевими громадами, реалізуючи проекти, спрямовані на збереження

біорізноманіття та сталий розвиток. У Південній Кореї екологічна освіта є частиною національної стратегії сталого розвитку. Школи впроваджують програми, що акцентують увагу на енергозбереженні, переробці відходів та зменшенні рівня викидів газів, що спричинюють парниковий ефект [10]. Університети пропонують курси з екологічної інженерії та науки про навколишнє середовище, готуючи фахівців для вирішення сучасних екологічних викликів. У Сінгапурі екологічна освіта інтегрована в усі рівні навчання, починаючи з дошкільних закладів. Національні програми, такі як "Green Schools Initiative", спрямовані на формування екологічно свідомих громадян через практичні заняття, екскурсії та проєктну діяльність. Університети активно досліджують питання урбаністичної екології та сталого міського розвитку, пропонуючи інноваційні рішення для зменшення екологічного сліду міста [5].

У Фінляндії екологічна освіта є невід'ємною частиною національної освітньої системи, яка відома своєю високою якістю. Навчальні програми акцентують увагу на міждисциплінарному підході, інтегруючи екологічні теми в різні предмети. Школи активно співпрацюють з місцевими природоохоронними організаціями, реалізуючи спільні проєкти та екскурсії, що сприяють глибшому розумінню екологічних питань. У Франції екологічна освіта підтримується на державному рівні через програми, спрямовані на підвищення екологічної обізнаності та відповідальності. Школи впроваджують проєкти з енергозбереження, управління відходами та збереження біологічного різноманіття. ЗВО пропонують спеціалізовані програми з екологічного права, політики та менеджменту, готуючи фахівців для роботи в державному та приватному секторах.

Згідно з дослідженням, проведеним у 2024 році, екологічні проблеми інтегровані в систему географічної освіти України, що сприяє формуванню екологічної грамотності серед учнів. Аналіз навчальних програм з географії показує, що екологічні теми представлені на різних рівнях освіти, забезпечуючи систематичне охоплення екологічних питань. Це свідчить про

те, що учні отримують базові знання про екологічні проблеми та способи їх вирішення [34]. Важливою умовою розвитку екологічної освіти в Україні є гармонізація національного екологічного законодавства зі стандартами Європейського Союзу, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Це сприяє впровадженню сучасних підходів та методик у навчальний процес, що підвищує ефективність екологічних програм у школах. Однак, для досягнення високих результатів необхідно забезпечити належне фінансування та підтримку з боку держави та громадськості [2].

Методологічні підходи до вимірювання результативності екологічних програм охоплюють розгляд фінансових та природних показників. Це надає можливість всебічно проаналізувати наслідки впровадження екологічних ініціатив та планів. Зокрема, застосування експертних методик та рейтингового оцінювання ефективності природоохоронних програм допомагає визначити їхній вплив на навколишнє середовище та економічну складову. Такий спосіб забезпечує об'єктивну оцінку та сприяє ухваленню обґрунтованих рішень щодо подальшого розгортання екологічної освіти [15]. Формування екологічної грамотності у школярів основної школи є центральним завданням екологічної освіти. В умовах трансформації освітньої системи України особливу увагу зосереджено на екологізації освіти, що передбачає інтегрування екологічних знань у різні дисципліни та впровадження практичних занять, націлених на захист довкілля. Це сприяє розвитку екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи серед молодого покоління.

Оцінювання ефективності реалізації екологічних програм також передбачає аналіз їхнього впливу на екологічну компетентність учнів. Дослідження показують, що впровадження інтерактивних методик викладання, таких як проєктна діяльність та дослідницькі роботи, позитивно впливає на рівень екологічних знань та умінь школярів. Це підтверджує необхідність застосування сучасних педагогічних технологій у процесі екологічної освіти. Розвиток екологічної свідомості майбутніх педагогів

початкової школи забезпечує ефективну реалізацію екологічних програм у навчальних закладах. Підвищення кваліфікації та впровадження спеціалізованих курсів для вчителів сприяє покращенню якості екологічної освіти та формуванню екологічно свідомого покоління. Інноваційні форми організації екологічної освіти та виховання в школах України охоплюють використання сучасних технологій, інтерактивних методів викладання та залучення учнів до практичної природоохоронної діяльності. Це дає змогу збільшити зацікавленість школярів екологічними питаннями та сприяє глибшому засвоєнню знань. Оцінка результативності таких підходів демонструє позитивні результати, зокрема, у формуванні екологічної культури та відповідального ставлення до навколишнього середовища [30].

Одним із провідних закладів, що пропонує спеціалізовану програму з екології, є Національний університет "Києво-Могилянська академія". Мета освітньої програми "Екологія" полягає в наданні студентам системних знань, практичних умінь і навичок, що необхідні для ефективної роботи у сфері охорони довкілля, сталого природокористування та екологічної безпеки. Програма спрямована на формування у майбутніх фахівців здатності аналізувати екологічні проблеми, розробляти заходи щодо їх вирішення та впроваджувати сучасні екотехнології. [5]. Програма робить акцент на дослідженні екологічних процесів та управлінні екологічними аспектами виробничих і невиробничих процесів життєдіяльності людини. Важливим компонентом є практична підготовка, що включає лабораторні роботи, польові дослідження та участь у реальних екологічних проєктах. Це сприяє розвитку у студентів практичних умінь застосовувати теоретичні знання у реальних умовах, а також формує навички критичного мислення для аналізу й вирішення актуальних екологічних проблем.

Таблиця 2.3.

Аналіз ефективності екологічних програм в Україні [17]

Назва програми	Період реалізації	Основні цілі	Рівень фінансування	Результати та ефективність
Державна цільова програма "Ліси України"	2010–2015	Збільшення лісистості, поліпшення стану лісів	Недостатнє фінансування, що призвело до невиконання багатьох заходів	Низька ефективність через недофінансування та розпорошення ресурсів
Програма "Екологічне оздоровлення басейну Дніпра"	1997–2010	Поліпшення якості води, відновлення екосистеми Дніпра	Фінансування було нестабільним та недостатнім	Обмежені результати через фрагментарне фінансування та відсутність системного підходу
Національна програма поводження з відходами	2013–2020	Створення ефективної системи управління відходами	Фінансування було нижчим за заплановане	Низька ефективність через недофінансування та слабку координацію між органами влади
Програма "Питна вода України"	2011–2020	Забезпечення населення якісною питною водою	Фінансування було значно скорочено	Більшість запланованих заходів не реалізовано через брак коштів
Державна програма охорони та відтворення Азовського і Чорного морів	2001–2010	Поліпшення екологічного стану морських акваторій	Фінансування було нерегулярним та недостатнім	Обмежені результати через недостатнє фінансування та слабкий контроль за виконанням заходів

Львівський національний університет природокористування також пропонує освітньо-професійну програму "Екологія" для магістрів. Ціль навчання полягає у розвитку у студентів системи знань і практичних навичок, необхідних для професійної роботи в галузі екології, охорони навколишнього середовища та забезпечення сталого використання природних ресурсів. Теоретичний зміст програми охоплює поняття та концепції природничих наук, сучасної екології та їх застосування для охорони навколишнього середовища. Методи навчання включають збирання, обробку та інтерпретацію результатів екологічних досліджень, що дозволяє студентам оволодіти сучасними підходами до вирішення екологічних завдань. Програма також передбачає вивчення нормативно-правових аспектів екологічної діяльності, що є важливим для підготовки фахівців, здатних працювати у державних та приватних структурах, пов'язаних з охороною довкілля.

У багатьох вищих навчальних закладах України екологічна освіта здійснюється у тісному зв'язку з фізичними, інженерно-технічними, хімічними та іншими напрямками. Це дозволяє студентам різних спеціальностей отримувати екологічні знання під час вивчення природничих та спеціальних дисциплін, що торкаються питань природокористування [8]. Такий підхід сприяє розвитку екологічної свідомості у майбутніх фахівців різних галузей, що є критично важливим для всебічного вирішення екологічних викликів як на національному, так і на глобальному рівнях. Оцінювання ефективності екологічної освіти у вищих навчальних закладах України включає також аналіз ступеня інтеграції інформаційних технологій у навчальний процес. Використання сучасних цифрових інструментів сприяє підвищенню якості освіти, забезпечуючи студентам доступ до найновіших наукових даних та можливість моделювати реальні екологічні процеси. Використання спеціалізованого програмного забезпечення та онлайн-платформ сприяє розвитку у студентів навичок роботи з великими обсягами інформації та прийняття обґрунтованих рішень у сфері екології. Крім того,

дистанційні форми навчання розширюють можливості для отримання екологічної освіти, роблячи її доступною для ширшого кола зацікавлених осіб [16].

Законодавча база України також підтримує розвиток екологічної освіти. Закон України "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року" визначає екологічні проблеми, стратегічні цілі, завдання та механізми державної екологічної політики. Цей документ підкреслює важливість формування у студентів вищих навчальних закладів комплексу знань, умінь та навичок з використання у професійній діяльності методів екологічних досліджень [2]. Відповідно, навчальні програми коригуються з урахуванням сучасних вимог та стандартів, що сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців на ринку праці.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В Україні формування екологічної культури реалізується крізь державну екологічну політику, що ґрунтується на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Законодавство країни містить низку нормативно-правових актів, спрямованих на збереження навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів. Зокрема, Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року" визначає стратегічні цілі та задачі у сфері екологічної політики, наголошуючи на необхідності формування екологічної свідомості та культури серед населення.

Одним з ключових напрямів державної екологічної політики є інтеграція екологічних аспектів в систему освіти [25]. Згідно з Концепцією екологічної освіти України, затвердженою Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, екологічна освіта розглядається як безперервний процес, що охоплює всі рівні навчання — від дошкільного до післядипломного. Мета — формування екологічної культури особистості, здатної приймати відповідальні рішення щодо взаємодії з навколишнім середовищем. Впровадження екологічних дисциплін в навчальні програми, проведення тематичних заходів та акцій сприяють підвищенню екологічної обізнаності та формуванню відповідального ставлення до природи.

Законодавчі ініціативи в Україні також орієнтовані на залучення громадськості до процесу ухвалення рішень, що мають екологічне значення [9]. Зокрема, Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" гарантує право громадян брати участь у розробці, обговоренні та погодженні екологічних програм, планів і проектів. Такий підхід сприяє прозорості процесів прийняття рішень і підтримує формування активної громадянської позиції у питаннях охорони довкілля. Водночас розвиток екологічних громадських організацій і рухів дозволяє об'єднати зусилля

суспільства у вирішенні актуальних екологічних проблем, що позитивно впливає на підвищення рівня екологічної культури.

Елементом є впровадження економічних механізмів заохочення екологічно відповідальної поведінки. Державна політика передбачає запровадження системи екологічного оподаткування, пільг та субсидій для підприємств, які впроваджують екологічно чисті технології. Такі заходи не тільки сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля, але й формують у суспільстві розуміння економічної доцільності екологічно відповідальної діяльності [13]. Підтримка "зелених" інновацій та стартапів також є важливим кроком у напрямку сталого розвитку та підвищення екологічної свідомості населення. Міжнародна співпраця та імплементація європейських екологічних стандартів є ще одним важливим напрямом державної політики у сфері формування екологічної культури. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає поступову адаптацію українського законодавства до європейських стандартів, зокрема у сфері охорони довкілля. Це включає впровадження сучасних екологічних норм, механізмів управління природними ресурсами, заходів із запобігання забрудненню та розвитку екологічної відповідальності. Такий процес сприяє підвищенню рівня екологічної безпеки в Україні та інтеграції держави до європейської екологічної спільноти. Це сприяє підвищенню екологічної відповідальності як на рівні державних інституцій, так і серед громадян, стимулюючи розвиток екологічної культури відповідно до найкращих міжнародних практик.

Медіа та соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні екологічної свідомості населення, впливаючи на сприйняття екологічних проблем та мотивуючи до екологічно відповідальної поведінки. У сучасному інформаційному просторі засоби масової інформації та цифрові платформи стали основними джерелами екологічних знань для широкої аудиторії [38].

Традиційні медіа, як-от телебачення, радіо та друковані видання, мають тривалу історію висвітлення екологічних питань. В Україні, зокрема,

екологічна журналістика активно розвивається, зосереджуючись на висвітленні актуальних проблем навколишнього середовища. Дослідження, проведене на основі аналізу семи українських онлайн-медіа (Суспільне, Громадське, Ліга, Українська правда, Укрінформ, Радіо Свобода, New Voice), показало, що в умовах російської агресії журналісти активно порушують екологічні питання, зокрема пов'язані з радіаційною безпекою на Чорнобильській і Запорізькій АЕС. Таке інформування сприяє підвищенню екологічної обізнаності громадян і формуванню відповідального ставлення до захисту довкілля в умовах воєнного конфлікту.

Таблиця 3.1.

Рекомендації для підвищення екологічної культури [6]

Напрямок	Заходи	Очікувані результати
Освіта та просвітництво	Впровадження екологічних дисциплін у шкільну та університетську програми	Підвищення рівня екологічної свідомості серед молоді
	Організація тематичних лекцій, семінарів та круглих столів	Формування екологічної відповідальності громадян
	Проведення соціальних інформаційних кампаній (відеоролики, плакати, соціальні мережі)	Масове залучення населення до екологічних ініціатив
Залучення громади	Створення волонтерських екологічних рухів та ініціатив	Активізація громадян у природоохоронній діяльності
	Проведення екологічних акцій (суботники, висадка дерев, прибирання територій)	Покращення екологічного стану територій
	Впровадження місцевих ініціатив із сортування та переробки відходів	Зменшення обсягів відходів, що потрапляють на звалища

Продовження таблиці 3.1

Медіа та цифрові технології	Створення мобільних додатків для навчання екологічній поведінці	Підвищення екологічної грамотності через технології
	Використання соціальних мереж для популяризації екологічних ідей	Швидке поширення інформації серед широкої аудиторії
	Виробництво документальних фільмів та освітніх програм про екологічні проблеми	Глибше усвідомлення населенням екологічних викликів
Державна політика та законодавство	Посилення екологічного законодавства та контроль за його дотриманням	Зниження рівня екологічних правопорушень
	Запровадження екологічних стандартів для підприємств	Зменшення негативного впливу промисловості на довкілля
	Фінансова підтримка екологічних стартапів та ініціатив	Стимулювання інновацій у сфері екології
Економічні стимули	Впровадження системи бонусів та пільг для екологічно свідомих громадян (наприклад, знижки на транспорт за сортування відходів)	Заохочення населення до екологічно дружньої поведінки
	Надання грантів на реалізацію екологічних проєктів	Підвищення мотивації до впровадження екологічних рішень
	Розвиток "зеленого" бізнесу та інвестування в екологічні проєкти	Формування стійкої екологічної економіки

Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, Twitter та інші, стали потужними платформами для поширення екологічної інформації та мобілізації громадськості. Вони дозволяють екологічним організаціям,

активістам та окремим громадянам швидко ділитися новинами, дослідженнями та закликами до дій. Особливо важливим є те, що соціальні мережі надають можливість двосторонньої комунікації, де користувачі можуть обговорювати екологічні проблеми, ділитися власним досвідом та організовувати спільні ініціативи. Це сприяє формуванню активної екологічної спільноти та підвищенню рівня екологічної свідомості.

Однак, поряд із позитивними аспектами, існують і виклики. Соціальні мережі можуть стати джерелом поширення неправдивої або маніпулятивної інформації щодо екологічних питань. Російські пропагандисти, наприклад, активно використовують соціальні мережі для створення та поширення фейків, спрямованих на підірив довіри до влади та деморалізацію населення [27]. Тому критичне мислення та перевірка джерел інформації є надзвичайно важливими для формування об'єктивної екологічної свідомості. Окрім новинних матеріалів, журналісти використовують аналітичні статті, інтерв'ю, репортажі та розслідування, що дозволяє глибше розкрити екологічні теми та привернути увагу різних аудиторій. Також варто відзначити роль мультимедійних форматів, таких як відео та подкасти, які роблять екологічну інформацію більш доступною та привабливою для широкого загалу [14].

Традиційні медіа, такі як телебачення, радіо та друковані видання, ще з другої половини ХХ століття розглядали екологічну тематику як важливий соціальний аспект. У багатьох країнах журналісти активно займалися екологічною журналістикою, створюючи документальні фільми, розслідування та інформаційні кампанії. Наприклад, у США канал National Geographic став одним із піонерів у сфері екологічної журналістики, висвітлюючи питання збереження біорізноманіття, змін клімату та проблеми забруднення довкілля. Подібні ініціативи можна спостерігати і в Європі, де державні мовники, такі як BBC у Великій Британії або ARD у Німеччині, активно розробляють екологічні проекти, зокрема документальні серіали, що досліджують вплив людської діяльності на навколишнє середовище.

В Україні екологічна журналістика також розвивається, хоча й досить нерівномірно. Основні медіа, такі як "Суспільне", "Громадське", "Радіо Свобода", "Ліга" та "Українська правда", висвітлюють екологічні питання, проте їхня частка в загальному інформаційному потоці залишається порівняно низькою [13]. Дослідження показують, що лише близько 3–5% медіа-контенту в Україні присвячено екологічним проблемам, що є недостатнім для комплексного інформування суспільства. Водночас під час воєнних дій екологічна журналістика набула особливого значення, оскільки виникли нові екологічні загрози, такі як забруднення ґрунтів і води внаслідок обстрілів, пожежі на промислових об'єктах та небезпека ядерних катастроф. Окрім традиційних ЗМІ, соціальні мережі відіграють вирішальну роль у формуванні екологічної свідомості, оскільки вони забезпечують швидку та інтерактивну комунікацію між людьми [6]. Платформи, такі як Facebook, Instagram, Twitter (X), TikTok та YouTube, надають можливість екологічним організаціям, активістам та навіть окремим громадянам ділитися інформацією, вести просвітницьку діяльність і мобілізувати населення до конкретних дій. Одним із найпотужніших інструментів екологічної комунікації в соціальних мережах є відеоконтент, адже короткі відео та документальні сюжети значно краще привертають увагу аудиторії, ніж текстові матеріали.

Особливе місце в екологічній освіті через соціальні мережі займають ініціативи блогерів та громадських організацій. Наприклад, у світі відомими екологічними інфлюенсерами є Грета Тунберг, яка активно поширює інформацію про кліматичні зміни, та організація Greenpeace, яка використовує YouTube та Instagram для інформування про екологічні акції. В Україні подібні ініціативи розвиваються завдяки активності екологічних організацій, таких як "Екодія", "Зелений фонд" та "Let's do it Ukraine", які використовують соціальні платформи для залучення молоді до волонтерських проєктів і просвіти.

Завдяки механізмам взаємодії, таким як хештеги, підписки та спільні акції, соціальні мережі можуть створювати ефект "вірусного поширення", коли екологічні теми швидко стають популярними й охоплюють широку аудиторію [33]. Наприклад, кампанії #FridaysForFuture та #PlasticFree стали глобальними рухами, що залучили мільйони людей до обговорення екологічних проблем. В Україні також з'являються схожі ініціативи, наприклад, акції з прибирання сміття #WorldCleanupDay та кампанії на підтримку сортування відходів.

Водночас існують і певні виклики, пов'язані з екологічною інформацією у медіа. Однією з проблем є поширення неправдивих або маніпулятивних новин, так званих "екофейків" [25]. Наприклад, у соціальних мережах нерідко з'являється неправдива інформація про "шкідливість" відновлюваної енергетики або про те, що кліматичні зміни є вигадкою. Дезінформаційні кампанії часто використовуються компаніями, що працюють у сферах, пов'язаних із видобутком корисних копалин та виробництвом пластику, для захисту своїх економічних інтересів. В Україні, особливо під час війни, екологічна дезінформація може використовуватися й у політичних цілях. Викликом є те, що екологічний контент у соціальних мережах інколи сприймається як "трендовий" та комерціалізується, що зменшує його освітню цінність. Наприклад, багато брендів використовують "зелені" меседжі лише як маркетинговий інструмент, без реального внеску в екологічну справу. Така практика відома як "грінвошинг" (англ. greenwashing) і може вводити споживачів в оману, формуючи уявлення про екологічність продукції, яка насправді такою не є [12].

Процес інтеграції екологічних цінностей у систему освіти та виховання передбачає впровадження екологічних знань, навичок та цінностей на всіх рівнях освітньої системи, починаючи з дошкільних закладів і закінчуючи вищою освітою, а також охоплює неформальну освіту та просвітницькі ініціативи.

На дошкільному етапі освіти формування екологічної свідомості є надзвичайно важливим, оскільки саме в цей період закладаються основи світогляду дитини [4]. Дошкільні заклади мають створювати умови для безпосереднього спілкування дітей з природою, організовуючи спостереження за рослинами та тваринами, екскурсії на природу, а також практичні заняття з догляду за рослинами та тваринами. Такі заходи сприяють розвитку у дітей почуття відповідальності за навколишнє середовище та формують базові екологічні навички. Важливо, щоб вихователі використовували інтерактивні методи навчання, такі як екологічні ігри, казки та творчі завдання, що дозволяють дітям усвідомити взаємозв'язок між людиною та природою.

У початковій школі екологічне виховання має бути інтегроване в різні навчальні предмети, зокрема природознавство, читання, математику та образотворче мистецтво. Використання міждисциплінарного підходу дозволяє учням бачити екологічні аспекти в різних сферах життя та розуміти їхню важливість [28]. Наприклад, на уроках математики можна розглядати задачі, пов'язані з підрахунком споживання води або енергії, що сприяє усвідомленню необхідності їх економії. На уроках читання та мови доцільно використовувати тексти екологічної тематики, які не лише розвивають мовні навички, але й формують екологічну свідомість. Практичні заняття, такі як висаджування рослин на пришкільній території або участь у прибиранні парків, допомагають учням застосовувати отримані знання на практиці та відчувати свою причетність до збереження довкілля.

У середній та старшій школі екологічна освіта повинна стати більш структурованою, зосереджуючись на поглибленому розумінні екологічних процесів і проблем. Вкрай важливим є впровадження окремих курсів або факультативів з екології, де учні зможуть детально вивчати питання кліматичних змін, біорізноманіття, сталого розвитку та екологічної етики. Крім того, проектна діяльність виступає дієвим методом навчання, дозволяючи учням досліджувати конкретні екологічні виклики своєї громади

та знаходити практичні рішення для їх подолання. Такі проекти сприяють розвитку критичного мислення, дослідницьких навичок і командної роботи. Залучення школярів до екологічних акцій, конкурсів та олімпіад також пробуджує їхній інтерес до питань екології та мотивує до подальшого навчання в цій сфері [20].

Вища освіта сьогодні має визначальне значення для підготовки фахівців, здатних впроваджувати екологічні принципи в усі сфери економіки та суспільного життя. Заклади вищої освіти мають створювати навчальні програми, які б поєднували глибокі екологічні знання з практичними навичками, необхідними для реального застосування. Одним із перспективних напрямів є розвиток міждисциплінарних програм, що інтегрують екологію з економікою, інженерією, правом та іншими галузями знань. Зокрема, підготовка фахівців у сфері екологічного менеджменту, екологічного права та зеленої енергетики набуває особливої актуальності. Співпраця університетів із бізнесом та громадськими організаціями допомагає орієнтувати навчання на практичні потреби та сприяє розвитку інновацій у сфері охорони довкілля.

Неформальна освіта та просвітницькі ініціативи є важливим доповненням до формальної освітньої системи, оскільки вони охоплюють широку аудиторію та сприяють підвищенню екологічної обізнаності населення. Громадські організації, екологічні клуби, природознавчі музеї та ботанічні сади можуть організовувати лекції, семінари, виставки та екскурсії, що популяризують екологічні знання та цінності. Залучення засобів масової інформації та соціальних мереж дає змогу поширювати екологічну інформацію та мобілізувати громадськість до участі в екологічних акціях та кампаніях [31]. Наприклад, проведення Днів довкілля або Годин Землі сприяє підвищенню екологічної свідомості населення та спонукає людей до екологічно відповідальної поведінки. Важливим аспектом є також впровадження екологічних ініціатив на місцевому рівні, оскільки саме на локальному рівні можна ефективно реалізовувати екологічні проекти,

спрямовані на збереження природи та підвищення екологічної культури населення [13].

Інтеграція екологічних цінностей в систему освіти та виховання має ґрунтуватися на концепції сталого розвитку, яка передбачає гармонійне поєднання економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної безпеки. Навчальні заклади повинні формувати у студентів та учнів розуміння того, що екологічні проблеми є глобальними та потребують комплексного підходу для їх вирішення. Не менш важливо виховувати у молоді відповідальність за свої дії та рішення, формувати вміння аналізувати екологічні ризики та розробляти ефективні стратегії для їх зменшення.

Особливу роль у впровадженні екологічних цінностей відіграють державні освітні стандарти та політика у сфері екологічної освіти. У багатьох країнах світу екологічна освіта є обов'язковим елементом навчальних програм, і її ефективність підтверджена численними дослідженнями. Наприклад, у Фінляндії екологічна освіта інтегрована в усі предмети шкільної програми, що дозволяє учням отримувати екологічні знання у контексті різних дисциплін [6]. У Швеції розвинута система екологічного менеджменту у школах, яка передбачає активне залучення учнів до моніторингу та зменшення негативного впливу навчальних закладів на довкілля. В США діють спеціальні програми, спрямовані на формування екологічної відповідальності у студентів, такі як Campus Sustainability Initiatives, що заохочують університети до впровадження екологічних стандартів та практик.

На рівні України також здійснюються заходи з інтеграції екологічних цінностей у систему освіти, однак існує низка проблем, що гальмують цей процес. Основними перешкодами є недостатнє фінансування екологічної освіти, обмеженість методичних матеріалів та нестача кваліфікованих педагогів, які можуть якісно викладати екологічні дисципліни. Незважаючи на це, існують позитивні тенденції, такі як впровадження курсів екологічної грамотності в школах та університетах, розвиток партнерських проєктів між

освітніми установами та громадськими організаціями, а також активна участь молоді у міжнародних екологічних ініціативах.

Сучасні технології суттєво впливають на розширення доступу до екологічних знань та сприяють формуванню екологічної культури населення. Цифрові платформи, онлайн-курси та інтерактивні додатки відкривають можливість для масового залучення громадськості до екологічної освіти. Так, завдяки онлайн-курсам на платформах Coursera, EdX, Prometheus користувачі можуть вивчати екологічні проблеми у зручний для себе час і темп. Використання віртуальних лабораторій, симуляцій та мобільних додатків на кшталт EcoChallenge стимулює розвиток екологічної відповідальності та дозволяє наочно оцінити власний вплив на стан довкілля [29].

Компанії, що дотримуються принципів екологічної відповідальності, можуть відігравати значну роль у підготовці майбутніх спеціалістів шляхом надання освітніх грантів, проведення тренінгів та стажувань для студентів. Наприклад, великі міжнародні корпорації, такі як Google, Microsoft та Tesla, активно підтримують освітні ініціативи у сфері екології та сталого розвитку [4]. В Україні аналогічні ініціативи розвивають такі компанії, як ДТЕК, МХП, Метінвест, що впроваджують корпоративні програми з екологічного навчання та підтримують екологічні стартапи. Громадянське суспільство також відіграє важливу роль у поширенні екологічної культури та освіти. Громадські організації, екологічні рухи та ініціативи можуть сприяти впровадженню екологічних стандартів у навчальних закладах, проводити інформаційні кампанії та залучати молодь до волонтерської діяльності. Прикладами успішних екологічних ініціатив є міжнародний рух Fridays for Future, що залучає школярів та студентів до боротьби зі змінами клімату, та українська організація «Екодія», яка активно працює у сфері екологічного просвітництва та адвокації.

Екологічна освіта та виховання повинні бути спрямовані не лише на передачу знань, а й на формування в молоді активної життєвої позиції та практичних навичок екологічної поведінки. Інтеграція екологічних цінностей

в освітній процес передбачає створення умов для розвитку екологічної компетентності учнів і студентів, що включає вміння аналізувати екологічні проблеми, приймати відповідальні рішення та шукати ефективні шляхи їх вирішення. Досягти цього можна лише за умови комплексного підходу, який поєднує формальну освіту, неформальні ініціативи, підтримку з боку держави та активну участь громадськості [27].

Мотиваційні механізми, спрямовані на підвищення екологічної культури, можна розділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні мотиваційні механізми базуються на особистих переконаннях, цінностях та усвідомленні важливості екологічних проблем [1]. Формування таких переконань часто починається з екологічної освіти, яка надає знання про взаємозв'язок між людською діяльністю та станом довкілля. Освітні програми, що інтегрують екологічні теми, сприяють розвитку екологічної свідомості та формуванню відповідних ціннісних орієнтацій. Наприклад, у багатьох країнах світу екологічна освіта є обов'язковою складовою навчальних програм, що дозволяє учням з раннього віку усвідомлювати важливість охорони природи.

Зовнішні мотиваційні механізми включають економічні стимули, правові норми та соціальні впливи. Економічні стимули можуть проявлятися у вигляді податкових пільг для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології, або фінансових заохочень для громадян, які практикують енергоефективність та сортування відходів [34]. Правові норми встановлюють обов'язкові стандарти та вимоги щодо охорони навколишнього середовища, порушення яких тягне за собою відповідальність. Соціальні впливи, такі як громадська думка та культурні традиції, також відіграють важливу роль у формуванні екологічної поведінки. Наприклад, у суспільствах, де екологічна відповідальність є загальноприйнятою нормою, індивіди більш схильні дотримуватися екологічних стандартів.

Громадські ініціативи виступають важливим елементом у підвищенні екологічної культури, оскільки вони забезпечують платформу для активної

участі громадян у природоохоронній діяльності [8]. Такі ініціативи можуть набувати різних форм: від локальних екологічних акцій до масштабних національних рухів. В Україні існує понад 500 громадських екологічних організацій, серед яких найбільшими є Українське товариство охорони природи, Всеукраїнська екологічна ліга та Українська екологічна асоціація "Зелений світ". Ці організації активно займаються просвітницькою діяльністю, організовують екологічні заходи, кампанії з охорони природи та адвокацію екологічних реформ. Вони сприяють підвищенню обізнаності громадян, залучають до участі в екологічних ініціативах і допомагають формувати відповідальне ставлення до довкілля серед населення.

Одним із прикладів успішної громадської ініціативи є проєкт "Екологічна варта", який об'єднує молодь для реалізації екологічних проєктів на місцевому рівні [9]. Учасники "Екологічної варти" проводять акції з озеленення, прибирання територій та просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення екологічної свідомості населення. Така діяльність не лише покращує стан довкілля, але й сприяє формуванню активної громадянської позиції серед молоді. Громадські ініціативи також відіграють роль у впровадженні екологічних реформ на державному рівні. Завдяки активній позиції громадських організацій вдається привертати увагу до екологічних проблем та впливати на формування екологічної політики. Наприклад, у період з січня 2019 по серпень 2022 року в Україні відбулися суттєві зміни у сфері екологічної політики та правового поля, значною мірою завдяки діяльності громадських організацій, які брали активну участь у розробці та впровадженні екологічних політик та законодавчих ініціатив [22].

Частиною діяльності громадських ініціатив є їхня здатність об'єднувати різні верстви населення навколо спільних екологічних цілей. Екологічні проєкти часто стають платформою для співпраці між громадянами, бізнесом та органами влади, що сприяє зміцненню соціальної згуртованості та розвитку громад. Наприклад, участь у спільних екологічних акціях, таких як

висадка дерев або прибирання парків, допомагає зміцнити почуття спільності та відповідальності за спільне довкілля.

Громадські ініціативи сприяють розвитку екологічної освіти та підвищенню обізнаності населення щодо екологічних проблем. Через проведення семінарів, тренінгів та інформаційних кампаній громадські організації надають громадянам необхідні знання та навички для екологічно відповідальної поведінки [6]. Наприклад, організація "Екодія" проводить освітні заходи, спрямовані на інформування населення про зміни клімату та способи їхнього пом'якшення [19].

ВИСНОВКИ

Екологічна освіта є одним із найважливіших механізмів формування громадянської свідомості та відповідального ставлення до довкілля. В умовах глобальних екологічних загроз, спричинених антропогенним впливом, питання екологічної культури набуває стратегічного значення. Систематичне навчання екологічним основам дозволяє не лише підвищити рівень обізнаності населення, а й формує активну громадянську позицію, спрямовану на збереження природних ресурсів та запобігання негативним наслідкам екологічних змін. Відповідальне ставлення до навколишнього середовища є ключовим чинником сталого розвитку, і саме через ефективну екологічну освіту можливо досягти значного прогресу у цьому напрямі.

Значний вплив на формування екологічної свідомості має державна політика, яка повинна забезпечити інтеграцію екологічних аспектів у всі рівні освіти – від дошкільної до вищої. Включення екологічних дисциплін до навчальних програм, впровадження практичних заходів, таких як екологічні акції, проєкти з озеленення та раціонального використання ресурсів, дозволяють не лише закріпити теоретичні знання, а й виробити конкретні навички екологічно відповідальної поведінки. Крім того, значну роль у розвитку екологічної свідомості відіграють медіа та соціальні мережі, які сприяють поширенню екологічної інформації, привертають увагу до глобальних проблем і мотивують населення до активної участі у природоохоронних ініціативах. Аналіз екологічних програм, впроваджених у навчальних закладах, свідчить про їхню ефективність, однак існує низка проблем, що потребують вирішення.

Основними викликами залишаються недостатній рівень інтеграції екологічних знань у загальноосвітні дисципліни, брак фінансування для впровадження інноваційних екологічних проєктів, а також низький рівень мотивації серед учнів та студентів до активної участі у природоохоронних заходах. Важливим кроком у подоланні цих проблем є розширення

міждисциплінарного підходу до екологічної освіти, використання сучасних цифрових технологій, а також активізація співпраці між освітніми установами, громадськими організаціями та державними органами.

Громадянська свідомість є невід'ємною складовою ефективною екологічної політики, адже тільки завдяки активній участі суспільства можливо досягти реальних змін у ставленні до довкілля. Високий рівень екологічної культури сприяє свідомому споживанню ресурсів, підтримці екологічно орієнтованих ініціатив, дотриманню екологічного законодавства та розвитку волонтерського руху. В країнах, де екологічна освіта займає важливе місце у навчальних програмах, спостерігається значний прогрес у сфері збереження довкілля, що підтверджує необхідність активного розвитку цього напрямку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Баюрко Н., Казьмірчук Н. Екологічна освіта – рушійна сила сталого розвитку: європейський досвід. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 3(31). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3\(31\)-783-790](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3(31)-783-790)([HYPERLINK](#) "[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3\(31\)-783-790](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3(31)-783-790)(дата"дата звернення: 19.02.2025).
- Безлатня Л., Рожі І., Притуляк Т. Екологічна освіта як фактор розвитку культури особистості під час впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 3(21). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-521-535](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-521-535)([HYPERLINK](#) "[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-521-535](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-521-535)(дата"дата звернення: 19.02.2025).
- Гайдук К. В. Неформальна екологічна освіта і вихованн. *International journal of education and science*. 2018. Т. 1, № 3-4. URL: <https://doi.org/10.26697/ijes.2018.3-4.13>([HYPERLINK](#) "<https://doi.org/10.26697/ijes.2018.3-4.13>(дата"дата звернення: 19.02.2025).
- Гнатюк В., Щербакова Н., Різак Г. Екологічна освіта та формування екологічної свідомості: шлях до гармонії з природою. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 5(39). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-143-154](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-143-154)([HYPERLINK](#) "[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-143-154](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-143-154)(дата"дата звернення: 19.02.2025).
- Демешкант Н. А. Екологічна освіта та виховання як важливі складові формування майбутнього фахівця. *Проблеми освіти*. 2008. Вип. 55. С. 137–141.
- Драгомерецька О. Екологічна освіта дітей та учнівської молоді у практиці сьогодення. *New pedagogical thought*. 2023. Т. 112, № 4. С. 89–93. URL: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2022-112-4-89-93>([HYPERLINK](#) "<https://doi.org/10.37026/2520-6427-2022-112-4-89-93>(дата"дата звернення: 19.02.2025).

- Екологічна освіта англійською мовою у вищій школі / Т. Дудар та ін. *Higher education of ukraine*. 2022. № 1-2. С. 63–71. URL: [https://doi.org/10.31392/npu-vou.2022.1-2\(84-85\).09](https://doi.org/10.31392/npu-vou.2022.1-2(84-85).09)([HYPERLINK "https://doi.org/10.31392/npu-vou.2022.1-2\(84-85\).09"](https://doi.org/10.31392/npu-vou.2022.1-2(84-85).09)дата звернення: 19.02.2025).
- Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. Київ : Центр екол. освіти та інформації, 2000. 248 с.
- Екологічна освіта як важливий інструмент сталого розвитку майбутнього і сьогодення / Л. Височан та ін. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 16(34). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-36-46](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-36-46)([HYPERLINK "https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-36-46"](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-36-46)дата звернення: 19.02.2025).
- Екологічна програма для Європи : Програма Орг. Об'єдн. Націй від 25.10.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_803#Text(дата звернення: 19.02.2025).
- Іщенко С., Обухов П. Екологічна освіта та енергозбереження: формування свідомого підходу у майбутніх покоління. *Молодь і ринок*. 2024. № 10/230. С. 82–86. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314191>([HYPERLINK "https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314191"](https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314191)дата звернення: 19.02.2025).
- Котелянець Н. Екологічна освіта школярів на уроках трудового навчання. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 42–44.
- Літвак О. Екологічна освіта молоді в контексті розвитку циркулярної економіки. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 7(12). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7\(12\)-240-252](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-240-252)([HYPERLINK "https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7\(12\)-240-252"](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-240-252)дата звернення: 19.02.2025).
- Малишевська І. А. Екологічна освіта та екологічне виховання як системоформуючий компонент освітнього простору. *Збірник наукових праць*

Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2010. Вип. № 25. С. 282–286.

- Молодиченко В., Сердюк А., Молодиченко Н. Шкільна екологічна освіта в системі сталого і функціонального розвитку держави. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 4, № 30. С. 157–162. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212572>([HYPERLINK](#) "<https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212572>(дата"дата звернення: 19.02.2025).

- Мондич О., Русев І. Екологічна освіта та виховання учнів середньої школи: концепції, методи та перспективи. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 1(31). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1479-1492](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1479-1492)([HYPERLINK](#) "[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1479-1492](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1479-1492)(дата"дата звернення: 19.02.2025).

- Науменко Г. Г. Екологічна освіта як чинник формування екологічної культури. *Політологічний вісник*. 2005. Вип. 20. С. 26–33.

- Пригара О. В. Екологічна освіта студентів непрофільних спеціальностей у світлі вимог Болонської декларації. *Міжнародний науковий вісник*. 2013. Вип. 7 (26). С. 177–180.

- Пятишева І. П. Екологічна освіта в умовах екологічної кризи. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. Вип. № 53. С. 101–112.

- Роговик Л. Й. Екологічна освіта при викладанні хімічних дисциплін. *Професійно-прикладні дидактики*. 2018. Вип. 5. С. 103–106.

- Саєнко Т. Екологічна освіта - основа екобезпеки та сталого розвитку. *Вища освіта України*. 2020. № 2 (77). С. 30–36.

- Сбруєва А., Чернякова Ж. Неформальна екологічна освіта як пріоритет діяльності всесвітньої організації скаутського руху. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. Т. 4, № 138. С. 424–446. URL: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/424-446>([HYPERLINK](#)

["https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/424-446\(дата"дата](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/424-446) звернення: 19.02.2025).

- Семитківська Т. Екологічна освіта у професійній підготовки. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: педагогічні науки*. 2017. Вип. 1. С. 361–366.
- Устинова Н. Д., Янчик О. Г. Екологічна освіта ІТР : thesis. 2015. URL: [http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/31099\(дата](http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/31099) звернення: 19.02.2025).
- Хунвей Ч. Екологія та екологічна освіта в епоху глобалізації та в контексті інклюзивного і глобального розвитку суспільства. *Інклюзія і суспільство*. 2023. № 2. С. 52–56. URL: [https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-7\(HYPERLINK "https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-7\(дата"дата](https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-7) звернення: 19.02.2025).
- Чайковська Г. Б. Екологічна освіта студентів педагогічних вишів у країнах Західної Європи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2015. Вип. 37. С. 195–198.
- Чіпак І. О. Екологічна освіта як передумова реалізації ідей сталого розвитку. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2022. Т. 7. С. 227–230. URL: [https://doi.org/10.31812/psychology.v7i.7291\(HYPERLINK "https://doi.org/10.31812/psychology.v7i.7291\(дата"дата](https://doi.org/10.31812/psychology.v7i.7291) звернення: 19.02.2025).
- Шевченко А. Екологічна стежка: освіта, виховання. *Рідна природа*. 1999. Т. 28, № 1. С. 46–48.
- Ясинська Н. Екологічна культура і освіта. *Рідна школа*. 2001. № 8. С. 24–25.
- Brednyova V., Kosharska L., Nikiforov Y. Екологічна вища освіта у сучасній системі як основа нового екологічного мислення. *Herald of the odessa national maritime university*. 2024. № 74. С. 166–174. URL: [https://doi.org/10.47049/2226-1893-2024-3-166-174\(HYPERLINK "https://doi.org/10.47049/2226-1893-2024-3-166-174\(дата"дата](https://doi.org/10.47049/2226-1893-2024-3-166-174) звернення: 19.02.2025).

- Environmental education: modern definitions / O. Molchaniuk et al. *Bulletin of luhansk taras shevchenko national university*. 2022. No. 6 (354). P. 60–69. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-6\(354\)-60-69](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-6(354)-60-69)(date of access: 19.02.2025).
- Koreneva I. Environmental and developing education as historical sources of education for sustainable development. *Bulletin of oleksandr dovzhenko hlukhiv national pedagogical university*. 2017. Vol. 35. P. 259–268. URL: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2017-3-35-259-268>(date of access: 19.02.2025).
- Mandryk O., Maliovanyi M., Orfanova M. Екологічна освіта для сталого розвитку. *Ecological safety and balanced use of resources*. 2019. № 1(19). С. 130–139. URL: [https://doi.org/10.31471/2415-3184-2019-1\(19\)-130-139](https://doi.org/10.31471/2415-3184-2019-1(19)-130-139)(HYPERLINK "https://doi.org/10.31471/2415-3184-2019-1(19)-130-139(дата"дата звернення: 19.02.2025)).
- Storizhko O. Екологічна освіта як одкровення природотворчої діяльності. *Multiversum. Philosophical almanac*. 2019. № 1-2. С. 174–190. URL: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2019.1-2.09>(HYPERLINK "https://doi.org/10.35423/2078-8142.2019.1-2.09(дата"дата звернення: 19.02.2025)).

Критерій	Рівень			Коментар
Огляд літератури побудовано навколо основної проблеми, використано сучасні дослідження з теми, чітко показано зв'язок між завданнями, поставленими в роботі, і попередніми дослідженнями			++	
Надана конкретна і точна інформація про методи та дані (кількість, тривалість, умови тощо), методи пов'язані з іншими дослідженнями	+			

Наведено результати з поясненням, порівнянням, аналізом, показано зв'язок проблеми з отриманими результатами		+	+	
Надано пропозиції щодо удосконалення, підкріплені обґрунтуванням			+	+
Висновки пов'язані з результатами, підсумовано основні ідеї, вказано на обмеження та перспективи	+	+		
Перелік посилань повний та достатній для вирішення завдань		+	+	
Робота оформлена відповідно до вимог	+	+		
Робота не містить друкарських та граматичних помилок			+	+

Підтверджую, що робота виконана мною самостійно, не містить академічного плагіату. Зокрема, у моїй роботі немає запозичення текстів, ідей чи розробок, результатів досліджень інших авторів без посилань на них, у тому числі буквального перекладу з іноземних мов чи перефразування, що видаються за свій текст, вирваних із контексту тверджень, цитат без лапок, фабрикації (вигаданих) даних чи фальсифікації (вигаданих і модифікованих на догоду бажаному висновку) результатів досліджень.

Борковський І.О.

_____ підпис _____

Декларація академічної доброчесності

Я, Борковський Ілля Олександрович, студент 4-го курсу групи ЕКО2001-2 Сумського національного аграрного університету зобов'язуюсь дотримуватися принципів академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи. Я поінформован, що у разі порушення мною академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи

повинен/нна буду нести академічну та/або інші види відповідальності і до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин, в тому числі, кваліфікаційна робота може бути анульована з наступним відрахуванням із університету. Також усвідомлюю, що до мене у майбутньому може бути застосована процедура позбавлення ступеня вищої освіти та відповідної кваліфікації, якщо свідомо вчинене порушення академічної доброчесності не буде виявлено під час перевірки кваліфікаційної роботи на наявність текстових запозичень відповідно до встановленої в університеті процедури з використанням ліцензованих програмних продуктів.

дата

підпис

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН
Виконання кваліфікаційної роботи
здобувача вищої освіти спеціальності «Екологія» (група ЕКО 2001-2)
за темою «Розвиток екологічної освіти як чинник формування громадянської
свідомості у контексті сталого розвитку»

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1	Визначення об'єкту, предмету дослідження, формулювання мети і завдань роботи, складання структури	Перший рік навчання	
2	Підбір та аналіз літературних джерел, законодавчої та нормативної бази	Перший рік навчання	

3	Теоретичне обґрунтування поняття екологічної освіти та громадянської свідомості	Другий рік навчання	
4	Аналіз рівня екологічної свідомості населення (використання соціологічних даних)	Другий рік навчання	
5	Оцінка ефективності екологічних програм у школах та університетах	Протягом другого року навчання	
6	Розробка власних рекомендацій для підвищення екологічної культури	Третій рік навчання та перша половина четвертого року навчання	
7	Узагальнення результатів дослідження, формування висновків	Друга половина четвертого року навчання	
8	Оформлення повного тексту кваліфікаційної роботи відповідно до вимог	П'ятий рік навчання	
9	Перевірка кваліфікаційної роботи на автентичність (подання роботи для перевірки на плагіат на кафедрі, до відділу якості освіти)	Квітень 2025 року	
10	Оформлення кваліфікаційної роботи, та її подання на попередній захист та рецензування	Квітень 2025 року	
11	Подання закінченої роботи та документів до неї	Квітень 2025 року	
12	Захист кваліфікаційної роботи	Травень 2025 року	

Керівник роботи

_____ (підпис)

Ганна КЛИМЕНКО

_____ (Прізвище, ініціали)

Здобувач

_____ (підпис)

Борковський І.О.

_____ (Прізвище, ініціали)